

Martina Radya *Medieval Buda* (1985.), koji je ovdje zastupljen kao autor priloga i jedan od urednika. Pridodavši tome nizu ovaj novi zbornik *Medieval Buda in Context*, može se zaključiti kako je povijest srednjovjekovne Budimpešte vrlo dobro predstavljena na međunarodnom planu. Zbornik s pripadajućim znanstvenim aparatom, odnosno literaturom i arhivskom građom može poslužiti i kao vodič za daljnje povijesno istraživanje, a također je vrijedno istaknuti kako su gotovo svi radovi popraćeni likovnim priložima, odnosno tematskim kartama i mapama. *Medieval Buda in Context* dobro će poslužiti i hrvatskim medijevistima, a posebice istraživačima urbane povijesti hrvatskih kontinentalnih gradova.

Bruno Škrebilin

Katherine Harvey, *Episcopal Appointments in England, c. 1214-1344: From Episcopal Election to Papal Provision*, Ashgate, Farnham 2014., 352 str.

Katherine Harvey bavi se tematikom biskupa u Engleskoj između 11. i 15. stoljeća. U knjizi *Episcopal Appointments in England, c. 1214-1344*, direktno izrasloj iz doktorske disertacije koju je autorica obranila 2012. godine na koledžu Birkbeck, Sveučilište u Londonu, autorica je obradila razvoj izbora i postavljanja engleskih biskupa tijekom 13. i početkom 14. stoljeća, u periodu kada se povećavaju sukobi oko postavljanja biskupa, posebice na relaciji onih koji biraju i onih koji žele utjecati na izbore, tj. papinstva i engleskih kraljeva. Izabrane godine su okvirne s obzirom na to da je riječ o periodu koji je omeđen početkom slobodnih kapitularnih izbora zahvaljujući povelji kralja Ivana Bez Zemlje (1199.-1216.) iz 1214., periodu koji se nastavlja na kraljevsko dominiranje u izborima biskupa, a završava okvirno s 1344. godinom kada su papinske provizije (*papal provisions*) postale normalan način odnosa između srednjovjekovnog papinstva i biskupa te je uloga katedralnog kaptola u izborima umanjena.

Biskupa su službeno birali kanonici, članovi katedralnog kaptola, nakon čega bi izabrana osoba prihvatila izbor, te bi se izbor, u slučaju biskupa, slao na potvrdu kralju, odnosno, u slučaju nadbiskupa, kralju i papi. Značajan doprinos za bolje razumijevanje engleske situacije autorica je dala kroz šest poglavlja, podijeljenih u tri veće cjeline, gdje je kroz prvih pet istražila razvoj u Engleskoj, dok je u zadnjem, šestom poglavlju, jedinom poglavlju treće cjeline *The European Context*, kontekstualizirala razvoj izbora u širem europskom kontekstu. Prvi dio, *The Age of Election*, bavi se razvojem izbora te praktičnim iskustvima tijekom okvirnog perioda od 1214. do 1307. godine. Tijekom toga razdoblja slobodni izbori u kaptolima su bili na vrhuncu. U drugom dijelu, *The Age of Provision*, autorica je istražila evoluciju papinskih provizija i njihovu primjenu na Englesku od 1307. do 1344. godine. Dok se prva dva dijela bave istraživanjem pravnih osnova i običaja te prakse izabiranja biskupa na temelju 169 slučajeva u Engleskoj, treći dio uspoređuje engleske primjere s razvojem u Francuskoj, Škotskoj i Italiji. Autorica gradi svoje zaključke na temelju niza dokumenata poput administrativnih izvora, hagiografije, pisama, ali i suvremenih kronika.

U prvom poglavlju *The Theory of Election* (11-48) autorica je istražila kako su izbori funkcionirali i razvijali se tijekom ovog perioda. Slobodni izbori su počeli s privilegijom o slobodi izbora (*the Freedom of Elections charter*) kralja Ivana iz 1214. te su se nadovezali na razvoj unutar kršćanstva, što se očituje u odlukama Četvrtog Lateranskog koncila iz 1215. godine. Poglavlje prikazuje razvoj izbora tijekom vladavine Henrika III. (1216.-1272.) i Edvarda I. (1272.-1307.) u periodu prije negoli su pape počeli zaobilaziti izbore i direktno postavljati biskupe.

U zadnjem dijelu poglavlja Harvey je istražila tri vrste situacija kada se papinstvo moralo uključiti u izbor: u slučaju izbora nadbiskupa, kada je kandidat bio postuliran, odnosno kada nije zadovoljavao sve kriterije za obnašanje dužnosti, ili u slučaju premještaja, te je papinsko dopuštenje bilo nužno, i u slučaju žalbe na izbore koje se podnosilo papi u Rimu (kasnije u Avignonu).

Razmatrajući tekstove o srednjovjekovnim biskupima, Harvey se u drugom poglavlju *The Custom of Election: Ritual and Finance* (49-70) koncentrirala na pravilnu proceduru kod izbora, ali i ulogu financija u samim izborima, te je proučila običaje koji nisu nužno bili zapisani, ali su mogli utjecati na izbore. Izborima je prethodila vakancija (*sede vacante*), što je podrazumijevalo smrt ili ostavku prethodnog biskupa, što bi dovelo do održavanja izbora. Harvey je ustvrdila da, dok su se izbori održavali po kanonskim propisima, na njih su utjecala i razmatranja vezana uz financijsku održivost te ulogu običaja u samim izborima. Iako šira javnost više nije igrala tako bitnu ulogu kao prije, ona je i dalje imali utjecaja na izbore. Nakon izbora novoizabrani biskup bi tražio ispitivanje i potvrdu od strane više vjerske instance (u slučaju biskupa nadbiskup, u slučaju nadbiskupa papa), bio bi posvećen od strane drugih biskupa, pape ili nadbiskupa, te bi mogao svečano ući u svoju biskupiju (*adventus*) te je i službeno preuzeti (*possessio*). Financije su se ticale prepreka na koje bi novoizabrani biskupi ili kanonici katedralnih kaptola mogli naići kada su pokušavali dobiti potvrdu izbora ili se žalili na izbore, pošto je prvo uključivalo plaćanje službe (*servitia*) za potvrdu, dok je drugo sa sobom donosilo brojne probleme poput financiranja odlaska u Rim, plaćanje troškova same žalbe, ali i života u Rimu. Harvey stoga pravilno zaključuje da se većina sukoba dešavala u bogatijim dijecezama: ne samo da su one privlačile više kandidata, nego su si te dijeceze mogle priuštiti skupoćene žalbe i sukobe. S druge strane, manje dijeceze su nastojale odabrati kandidate za koje su znali da će biti potvrđeni kako bi izbjegle prevelike troškove prouzrokovane žalbama i financiranjem putovanja.

Tema trećeg poglavlja, *The Practice and Problems of Episcopal Election, c.1214-c.1307* (71-125), su problemi koji bi nastali tijekom izbora, njihovim vrstama te načinima rješavanja. Makar je starija historiografija tvrdila da je 13. stoljeće bio jedan dugi period sukoba oko izbora, autorica je ustvrdila da su sukobi bili rijetki i da je većina izbora bila obavljena bez većih sukoba, dok oni sukobi što su postojali nastajali su unutar samog katedralnog kaptola te su rješavani kroz žalbu papi. Problem izbora 13. stoljeća bio je taj što su bili slabo dokumentirani. Ono što je Harvey zaključila je da su dijeceze manje političke i financijske važnosti izabirale kandidate koji su imali lokalne obiteljske, financijske ili političke veze te čiji je izbor bio prije motiviran lokalnim interesima negoli kraljevskim utjecajem. Zapravo su žalbe papama u Rimu direktno dovele do porasta papinskih provizija, a time i do porasta papinskog utjecaja na izbore. Poglavlje razmatra sve grupe koje su bile uključene u izbore: od katedralnih kaptola, kraljeva, nadbiskupa, papa, ali i ulogu same okoline. Vrijedan doprinos je i autoričino razmatranje uloge i utjecaja samog kandidata na izbore, jer je bilo daleko od toga da bi kandidat bio pasivni objekt, već bi umjesto toga često aktivno sudjelovao u procesu.

Na temelju engleskih primjera autorica je u četvrtom poglavlju, *The Age of Provision: Canon Law and Custom* (126-148), istražila postavke kanonskog zakonika vezanog uz izbore biskupa te iskustva i promjene u procesu izabiranja. Autoricu zanimaju promjene između 13. stoljeća i razvoja prema većoj ulozi pape, što će svoju punu snagu doživjeti sredinom 14. stoljeća. Pape su tijekom 13. stoljeća koristile provizije kao odgovor na žalbe na osporavane izbore koje su u sve većem broju pristizale u kuriju. Čini se da su same provizije bile rijetke prije

perioda Inocenta IV. (1243.-1254.), ali njihov broj nakon toga ubrzano raste. Sa službom Ivana XXII. (1316.-1334.) papinske provizije su u potpunosti zaživjele. Poglavlje prati razvoj ponašanja papa u ovom periodu, od rezerviranja dijeceza do njihove uloge u izboru i posvećenju novog biskupa, kao i ulozi kardinala koja se povećava tijekom ovog stoljeća jer su oni često bili zaduženi ispitivati pravilnost izbora ili posvećivati novog biskupa, te su imali direktne financijske koristi pošto su kandidati plaćali određene troškove. Dok su u početku ti troškovi predstavljali takozvane darove, oni su s vremenom dobili legalnu sankciju te su postali uobičajeni izdatak za biskupe. Te troškove su s vremenom morali plaćati skoro svi novoizabrani biskupi kako bi dobili potvrdu svoga izbora ili kako bi dobili papinsku bulu o imenovanju, nadbiskupski palij ili papinsko pismo dozvole posvećenja od strane nekog drugog biskupa ili na nekom određenom mjestu.

Kroz peto poglavlje, *The Age of Provision: Responses and Consequences* (149-185), autorica potvrđuje ono što je postupno gradila kroz prva tri poglavlja, što možda dijelom dovodi i do slabosti poglavlja. Ovo poglavlje pokazuje kako je 13. stoljeće predstavljalo postupni razvoj i konačnu pobjedu papinskih provizija u Engleskoj, što se onda odražava u koncepciji poglavlja koje zrcali treće poglavlje: autorica radi pregled promijenjenih uloga glavnih igrača u izborima, njihove odgovore na novonastalu situaciju, ali kroz poglavlje postaje jasno da pape svoju ulogu vide drugačije negoli prije i sveobuhvatno koriste svoja nova prava. Autorica vidi razloge razvoja papinskih provizija kroz postupni proces jačanja uloge katedralnih kaptola i slobode izbora. Kako su se kraljevi, ali i drugi akteri, pokušavali miješati u izbore, žalbe su upućivane papama koje su koristile priliku da potvrde svoj primat, ali ne i da nužno izaberu svoga kandidata. Promjene u praksi bile su manje dramatične negoli u teoriji. Pape su sve više i izravnije utjecali na izbore, ali je njihova odluka često bila rezultat nagodbe između različitih zainteresiranih strana. To je također dovodilo i do toga da bi pape potvrdile kraljevskog kandidata te je time dovelo do obrnute situacije: umjesto jačanja kaptola, postupno ih je slabilo. Ovo poglavlje je također popraćeno s tri figure o prethodnom zanimanju osobe koja je izabrana za biskupa, koliko je godina ta osoba imala kod izbora i njihovo rodno mjesto, te s tri tablice koje prate premještaje (*translations*) biskupa, između kojih dijeceza i tijekom kojih godina. Harvey koristi ove podatke o podrijetlu biskupa kako bi ustvrdila je li došlo do promjena u sastavu prelata. Problem joj predstavlja fragmentarnost i povremena nepouzdanost izvora kako bi mogla pouzdano utvrditi novonastale promjene.

U trećem dijelu, odnosno šestom poglavlju, *Episcopal Appointments in a European Context* (189-228), Harvey kontekstualizira engleske izbore biskupa sa širom europskom situacijom koncentrirajući se na usporedbu s Francuskom, Škotskom i Italijom. Razloge za takvu usporedbu autorica pronalazi u tome da razvoj provizija nije bio isključivo engleski fenomen, nego je bio prisutan u cijelom zapadnom kršćanstvu. Poglavlje joj pomaže ustvrditi da je razvoj slobodnih izbora i njihova polagana tranzicija na sustav papinskih provizija bilo nešto što je prisutno diljem Europe, a ne samo u Engleskoj. Razlike je pronašla u tome što su Škotska i Francuska, poput Engleske, imale kraljeve koji su pokušavali ostvariti svoj utjecaj na izbore, dok su brojne talijanske dijeceze bile direktno podređene papi te je time i papinski utjecaj ondje bio najjači.

U zaključku (229-233) autorica ističe da su suvremeni promatrači komentirali samo pojedinačne zabilježene slučajeve, a ne cijeli proces promjena i uvođenja papinskih provizija, što njima nije bilo toliko očigledno kao povjesničarima danas. Problem je kod ovakvog zaključka taj što proces nije bio u potpunosti zaključen s 1344. godinom kada autorica prestaje svoje

proučavanje, nego se nastavilo tijekom čitavog 14. stoljeća i s periodom Zapadnog raskola dovelo do kritike ne samo papinskih provizija nego cjelokupnog papinstva. Čini se da je primjena papinskih provizija bila daleko manje dramatičan proces te je kroz uvođenje provizija dovela do slabljenja uloge nadbiskupa u potvrđivanju biskupa. Važan je doprinos što autorica osim kaptola, papa i kraljeva uzima u obzir i ulogu samih kandidata, pogled koji je često bio zapostavljen.

Rad je popraćen dodatkom gdje je na pedeset stranica autorica iznijela detaljan pregled svih izbora za biskupe i nadbiskupe s datumima, podrijetlom te okolnostima izbora između 1215. i 1344. godine (235-288). Problem je što stranice dodatka nisu označene makar su uračunate u sadržaj, što može dovesti do problema kod citiranja.

Kroz čitanje ove knjige jasno je da je primarni fokus autorice bilo razdoblje 13. stoljeća, što se dobro oslikava i u broju stranica posvećenih svakom poglavlju, gdje prvi dio rada predstavlja i najobuhvatniji dio. Unatoč tome, čitavo je proučavano razdoblje detaljno analizirano i pregledno predstavljeno. Rad predstavlja značajan doprinos u razmatranjima srednjovjekovnih izbora biskupa zbog toga autorica ne uzima samo teoriju kroz razvoj kanonskog prava, nego prikazuje praktičnu primjenu u engleskim slučajevima, kao i ulogu, sukobljene interese i želje različitih grupacija koje su bile uključene u izbore.

Mišo Petrović

Szabolcs Varga, *Studije o povijesti Sigeta i obitelji Zrinski u 16. stoljeću*, Szigetvári Várbarátí Kör – Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola – Pécsi Egyháztörténeti Intézet, Szigetvár 2015., 224 str.

Znanstveno istraživanje i popularno njegovanje kulta plemićke obitelji Zrinski u Mađarskoj ima duboke korijene. O najpoznatijim članovima te obitelji napisan je velik broj znanstvenih i stručnih radova i njihova su imena ovjekovječena u imenima ulica, trgova i vojnih postrojbi. Organiziranjem znanstvenih i stručnih skupova, objavljivanjem knjiga i zbornika radova i putem drugih manifestacija uspostavljene su i prijateljske veze s Hrvatskom. Na tragu takve suradnje objavljena je i ova knjiga, u kojoj je autor sabrao svoje znanstvene radove koji su rezultat više od deset godina znanstvenog rada. Szabolcs Varga docent je i predstojnik katedre pri Visokoj teološkoj školi u Pečuhu, a bavi se istraživanjem povijesti Slavonije i jugozapadne Ugarske u 16. stoljeću, ponajviše Pečuha za vrijeme osmanske vlasti. U *Predgovoru* (7-8) je autor naveo da je cilj ovog izdanja pružiti hrvatskoj historiografiji nove podatke koji su dosad većini istraživača bili nedostupni zbog jezične barijere. Zato je autor dopunio svoje dosadašnje radove najnovijim podacima i literaturom, a zatim ih je dao prevesti s mađarskog na hrvatski jezik. Studije govore o povijesti obitelji Zrinski, Sigeta i Slavonije tijekom 16. stoljeća, čime sve tri teme povezuju hrvatsku i mađarsku prošlost.

U poglavlju *Prilozi povijesti uspona obitelji Zrinski. Ostavština Karlovićevih* (9-36) govori se o povijesti Zrinskih u drugoj polovici 15. i prvoj polovici 16. stoljeća, a ponajviše o njihovoj vezi s plemićkom obitelji Karlovića, s kojima su imali kontakte još od 14. stoljeća. Snažna povezanost, međutim, nastaje tek 1509. ugovorom o međusobnom nasljeđivanju. Autor prikazuje pozadinu toga ugovora i sudbinu bana Ivana Karlovića na temelju izvora i mađarske literature te zaključuje kako će obitelj Zrinski nasljeđivanjem posjeda obitelji Karlović ući u najviše krugove ugarske političke elite.